

2972

Moji zapiski z Dunaja

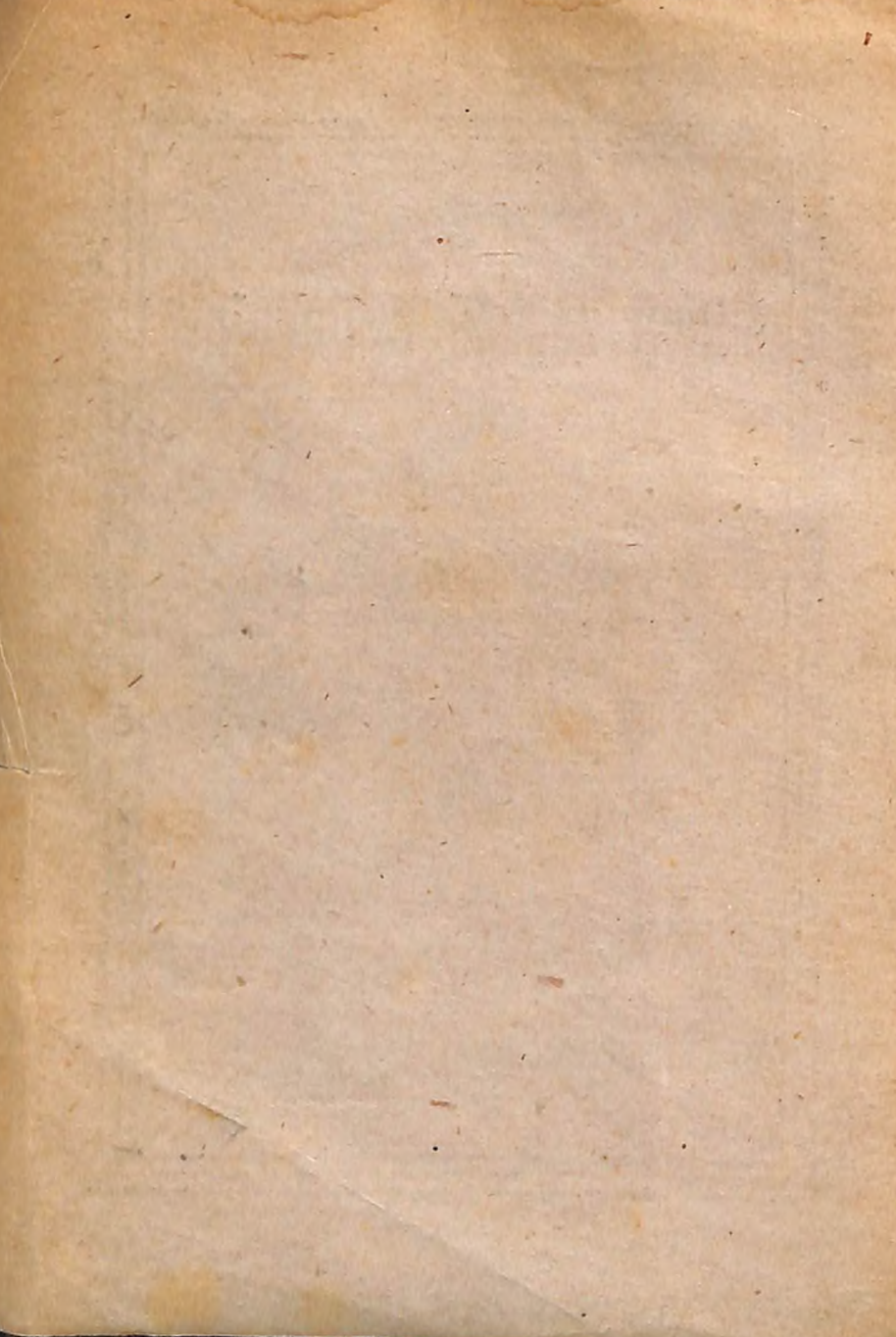
Spisal

Stefanović Emil

advokatski kandidat

V Ljubljani, 1921

Moji zapiski z Dunaja

Spisal

Stefanović Emil

advokatski kandidat

V Ljubljani, 1921

2972

1. Juni 1949 / 701

Predgovor.

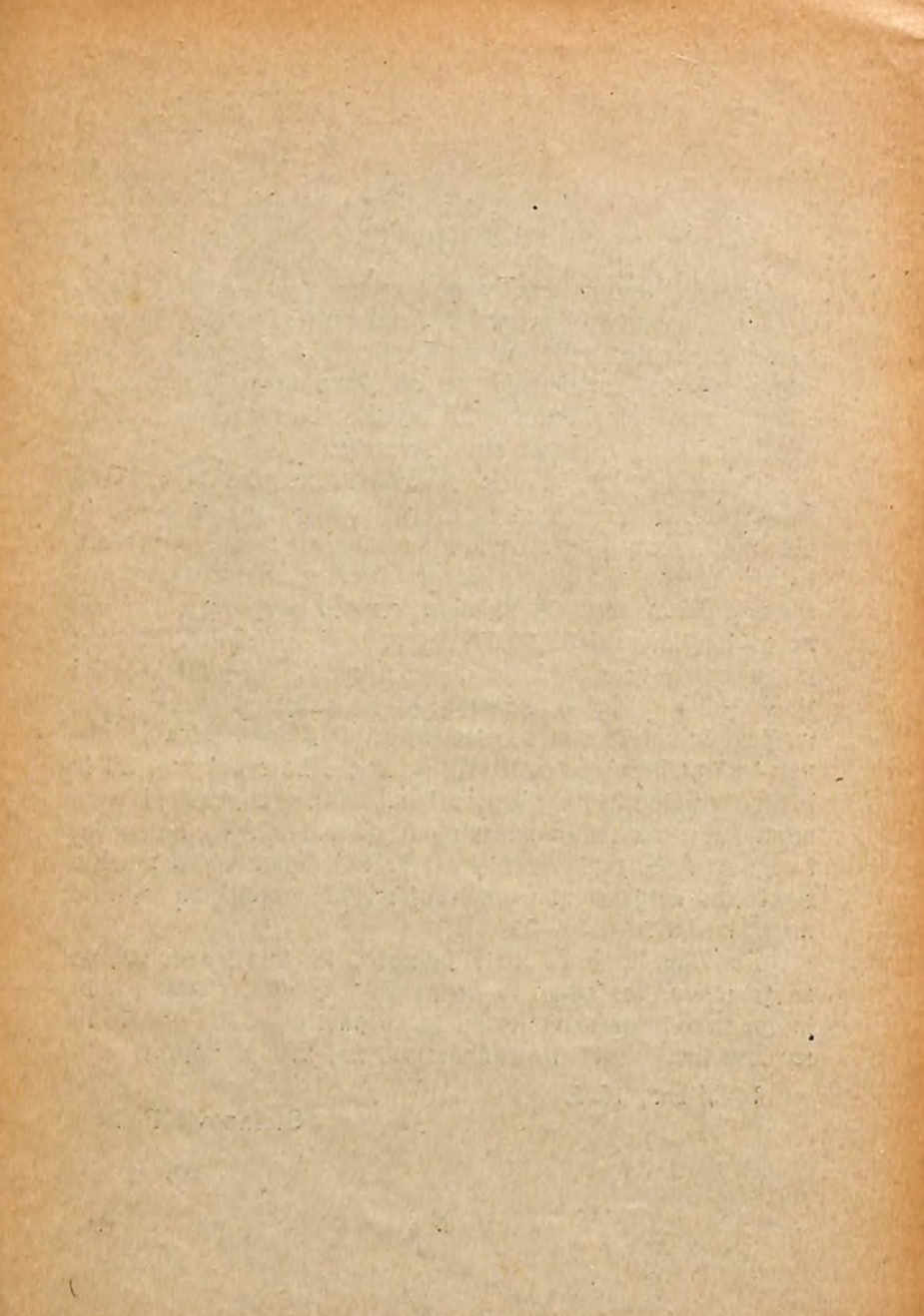
Zapiski, katere sem v poljudnem tonu napisal, izgledajo prvi trenutek v resnici kot samohvala, vendar se že v naprej zavarujem proti tej kritiki, ker le na ta način podam lahko odkrito, ne oziraje se na strankarsko pripadnost, edino samo živodelujočo in trpečo sliko naših ljudi in dežele ob času razpada stare Avstrije.

Pomembno je, da je jugoslovansko časopisje pred dvema leti, ko sem imel na Dunaju oblast v svojih rokah, pelo slavo o moji požrtvovalni sposobnosti in energiji, sedaj pa se je nekatero od teh že pri prvih v »Slovenskem Narodu« izdanih zapiskih zaletelo v mojo osebo; razume se, ne po inicijativi tistih 70.000 trpinov, ki so ječali v robstvu in za katere se nihče ni brigal, ne po inicijativi tistih težko ranjenih in bolnih, ki so ležali po razpadu zapuščeni in zaničevani po nemško-avstrijskih bolnicah, temveč po inicijativi gotovih »Hofratov«, s katerimi sem bil le hladno vljuden in jim nisem priznal tistih predprav, katere so ti preje na račun našega naroda uživali. Ta hofratska kamarila hoče tudi v naši novi državi delati javno mnenje s svojim subjektivnim naziranjem, ki temelji na njihovi lastni koristi!

Podajam zapiske tisti javnosti, ki ima razumevanje za trpečega, ker edino ta bo pravično sodila. Ostali pa, ki imajo narod samo na jeziku in se pustijo voditi od svojih surovih instinktov in strankarstva, naj kričijo naprej!

Ljubljana, 16./5.

Stefanović Emil.

Moji zapiski.

Dosti se je pisalo ob času razpada o našem dunajskem poverjeništvu v jugoslovanskem časopisju, dosti izreklo pozitivne in negativne kritike. Za našo javnost je bila yendar vsa stvar ogrnjena s temnim pajčolanom. Zato so me pozvali prijatelji, naj napišem svoje spomine. Da zadevo razčistim in obenem popolnim sliko poroda naše države, sem se odločil, priobčiti svoje zapiske, ki bodo zanimali ne samo poedinca, temveč tudi zgodovinarja in politika.

Razpad Avstro-Ogrske.

Dunaj je bil središče, kjer so se zbirali vojaki jugoslovanske narodnosti s severnih front, kamor so pribežali bivši srbijanski ujetniki iz svojih taborov, lačni in žejni, bosí in prezeblí v oni hudi zimi, zbegani nevedoč, ne kod ne kam. Strašno je bilo takrat v tej nekdanji ponosni milijonski prestolici. Gospodarili so v njej zlobni instinkti mase, pretepali so po ulicah bivše štabne častnike, ropali po prodajalnah, da si človek ni bil svest ne življenja, kaj šele imetka. Odpovedale so vse državne oblasti in varnostni organi. Na ulici pa stala vladala mráz in glad. Da tukaj naši ljudje ne dobe pomoči, je bilo razumno. Pretíla pa je opasnost, da pridejo v dotíko s sumljivimi elementi velikega mesta, v katerem se je zaradi nezadovoljnosti in glada šíril zločin, da se tako sami inficirajo in prenesejo moralno okužbo v našo novo državo.

Pustíli so jih na cedílu bivši visoki častniki in uradniki, ker ni bilo pričakovati ne odlikovanja, ne kake druge osebne koristi.

V času katastrofe sem uvidel, da je v interesu reda, ki se naj vzpostavi v novoosvobojeni državi, neobhodno potrebno, da se iz ust pooblaščenih predstavnikov naše na-

rodne države čimpreje pove jugoslovanskim državljanom, po mogočnosti še v tuji zemlji, ne samo, da se je ujedinjena Jugoslavija rodila in da tudi v resnici obstoja, temveč, da je že v prvem začetku svojega obstoja pripravljena priskočiti poedincu na pomoč in da hoče skrbeti za vse svoje državljane, posebno pa za one, ki so v tej vojski doprinesli največje žrtve, imeli največje dolžnosti, a uživali najmanjše pravice.

Prijatelj, ki je služil pri nekem dunajskem naknadnem bataljonu, je ukradel okroglo štambilijo in delali smo po kavarinah v opasnosti, da nas obesijo na prvo laterno, krive potne liste in odprte zapovedi, s katerimi smo pošiljali naše ljudi, ki smo jih dobili po cestah tavajoče, obskrbljene vsaj z najpotrebnejšim, v domovino. Tako smo si pomagali še v dneh, ko je bil Karel I. Habsburžan na Dunaju.

Narodno veče SHS na Dunaju.

Cesar Karel je pobegnil s 180 vagoni vrednostnih stvari v Švico. Tega dne je bila sklicana v hotelu »Pri pošti« velika jugoslovanska skupščina. Silno je bilo takrat navdušenje za novo državo in videl si solze v očeh govornikov in poslušalcev. Izbralo se je jugoslovansko narodno veče. To veče je imelo nalogo, čuvati interese naših državljanov, ki živijo v Nemški Avstriji. V to veče sem bil izbran tudi jaz kot zastopnik vojaštva in dijaštva, ki se je nahajalo v Nemški Avstriji.

Prišlo pa je po tem silnem navdušenju tudi prvo razočaranje. Seja za sejo, narodno veče je le razpravljalo, na dunajskih ulicah pa so umirali bosi in lačni naši ljudje. Težko nam je bilo pri srcu, ko smo gledali stare bivše avstrijske kapacitete, sedaj Jugoslovane brezkončno zborovati in se prepirati za malenkosti po principu: Povzdiguji se in delaj se važnega!

Težko nam je bilo pri srcu, ali pogum se nam je pri tem spremenil v predrznost.

8. novembra je bil imenovan po ljubljanskem pokrajinskem narodnem veču dr. Schwegel, bivši avstrijski generalni konzul, za poslanika naše države na Dunaju. Par dni kasneje je bilo od zagrebškega narodnega veča dunajsko narodno veče potrjeno, kot konzularni agent pa je bil imenovan dr. Defranceshi in kot vojaški zastopnik glasom Br. 64. Predsj./1918. sem bil imenovan jaz.

Nastal je torej takoj v začetku velikega dela razpor, kateri zastopnik je pravi, obenem pa nam je grozila tudi blamaža pri nemško-avstrijski vladi. Intriga od ene in druge strani, ne toliko pri obeh osebah, kakor pri njihovih trabantih, je širom delovala. Na ulici pa so trpeli ljudje naše krvi. Dne 12. novembra smo se sešli v bivšem zunanjem ministrstvu na pogovor, da uredimo zadevo in odpravimo neprijetno dejstvo, da ima naša država dva od različnih oblasti imenovana zastopnika. Po daljši debati smo sklenili, da naj ostane dr. Defranceshi, ki je imenovan po centralnem narodnem veču, dr. Schwegel pa naj bi se odpoklical po veču na drugo mesto. Tako je bila zadeva, ki je pa pri nemško-avstrijskem zunanjem ministrstvu le zapustila slab vtis, spravljena s sveta.

Nastale pa so nove težkoče pri delu. Naše narodno veče je neprestano sejalo, ukrenilo pa ni glede domov se vračajočega vojaštva ničesar. Prisostvoval sem kot član posmatrajoč samo poedine člane in dobil sem vtis, da temu ali onemu ne gre toliko za stvar, kakor zato, kdo bo pravi poslanik ali pa vsaj poslaniški svetnik nove države. Ta svoj utis sem tudi 17. novembra javno v seji razjasnil in zahteval, da se naše narodno veče samo razpusti, čeprav ga je zagrebško potrdilo. Saj imamo civilnega in vojaškega zastopnika in je dunajsko veče samo v nadlego delu in redu. Težak je bil boj. Predsednik dr. S. je pobegnil jezen s seje, a moj predlog, podprt še po treh članih, ki ga je dal na mojo zahtevo na glasovanje podpredsednik, je bil sprejet s 14 proti 2 glasovoma.

Še danes, če se spominjam tega dneva, vidim, kako je triumfirala takrat idealna nesebična mladost nad ekspo-

nenti propalega staroavstrijskega režima. Močna volja in čvrsto zaupanje v svojo moč, ljubezen za narodno stvar in do tistega, ki je v vojni največ pretrpel, so bili po tem uspehu še močnejši.

Vojaška pisarna SHS na Dunaju.

Delo, ki se je zdelo v prvem navdušenju lahko, nam je sedaj stopalo vedno v ogromnejših obrisih pred oči. Iz ujetniških srbskih taborišč v Nemški Avstriji, Češki, Galiciji in Nemčiji so prihajali begunci, ki so tožili, da se tam nihče zanje ne briga, da umirajo stotine od tisočev in tisočev od gladu, mraza in kužnih bolezni, da so Jugoslovani po nemško-avstrijskih bolnišnicah bili izročeni šikanam nemških komandantov. Kako te silne tisoče trpinov naše krvi rešiti od propasti, ko nismo imeli niti vinarja? Denarja v tistem kaosu pa tudi nisem mogel od našega centralnega narodnega veča pričakovati, ne da bi izgubil silnega časa in z njim duševnega in fizičnega ravnotežja naših ljudi.

Težki so bili tisti trenutki v mojem življenju. Težka je bila neprečuta noč po razpustitvi dunajskega narodnega veča.

Drugi dan sem šel s konzularnim agentom dr. Defranceshijem k nemško-avstrijskemu državnemu tajniku za zunanje zadeve dr. Otto Bauerju, da se mu predstaviva in legitimirava. Mrk ali bister in neverjetno premeten je ta gospod, eden najboljših nemško-avstrijskih diplomatov in politikov. Prišel sem kasneje z njim večkrat v dotiko in se tudi dosti od njega naučil. Po kratkem formalnem pozdravu in obojestransko izraženi želji, da živimo v prijateljskem sporazumu, sem ga prosil, da me akreditira. Dal mi je takoj izstaviti legitimacijo sledeče vsebine:

St. A. Z. 1185. — Es wird hiemit bestätigt, dass Herr E. S. als Militärbevollmächtigter des SHS-Staates in Wien tätig ist. . . . .

Der Staatssekretär für Aeusseres:
Bauer. m. p.

Ta dokument je radi tega pomemben, ker je naša država živela z Avstrijo še v sovražnem razmerju in tudi ni priznala v začetku nobenega zastopnika od strani Nemške Avstrije, medtem, ko nas je Nemška Avstrija pri vsem tem dejstvu priznala brez vseh formalnih diplomatskih predkorakov.

Še isti dan smo dobili v vojnem ministrstvu od nemško-avstrijskega državnega tajnika za vojno dr. Mayera sobe z vsem pisarniškim orodjem in v X. okraju Kundrathstrasse barake za jugoslovanske vojake vračajoče se čez Dunaj, na razpolago. Obenem nam je dodelil več osebnih in tudi tovornih avtomobilov. Hrano pa nam je obljubil neki jugoslovanski stotnik, ki je bil še zapovednik bivšega vojaškega živeznega skladišča. Vse je šlo torej brez denarja; pripomogel nam je tisti silni kaos v Nemški Avstriji, ko ni vedel nihče, kakor pravi Srbin: »Ni ko pije, ni ko plati.«

V vojnem ministrstvu smo imeli posvetovanje. Prišli so naši prijatelji in pozvani jugoslovanski častniki, da organiziramo pisarno. Naredili smo sledeči načrt: poverjenik kot civilna oseba, pomočnik za zunanja dela, pomočnik za notranja dela, časnikarski in poučni častnik, pisarniška direkcija (pošta, exhibit), prometni oddelek, sanitetni o., duhovniški odd. (katoliški - pravoslavni - mohamedanski), odd. za prehrano, odd. za informacije, izvidni odd., zapovedništvo zbirališča, kolodvorski častniki in komandiranci v poedina ministrstva.

Tako se je razvil iz kavarniškega uradovanja močan, dobro organiziran aparat, ki je bil sposoben opraviti ogromno delo. Delali so vsi brez razlike stopnje neumorno noč in dan. Med našimi ljudmi je vladala disciplina in bratsko podpiranje drug drugega in ni bilo sledu intrigantstva in nevošljivosti. Delali so pač nesebično za stvar in ne za odlikovanja.

Dunajski kolodvori in zbirališče SHS.

V srednjeevropskem časopisju smo objavili, da se zbirajo Jugoslovani, ki se vračajo v domovino na Dunaju.

Na dunajskih kolodvorih pa so jih naši častniki s patroljami v naših novih uniformah z jugoslovanskimi kokardami čakali noč in dan, da jih povedejo v naše zbirališče. To je bilo velikansko taborišče, ki smo ga preuredili za prenočišče več tisoč ljudi. Imelo je svoje kopališče za novodošlece, svoje čevljarje, krojače, malo bolnico in tudi dobro oboroženo posadko od 600 mož, katere sem organiziral iz bivših srbskih ujetnikov. Vladal je tukaj vzoren red in disciplina v najkrajšem času. V zbirališče prišli vojaki so se najpreje nahranili, odpočili, okopali, očistili uši in pregledali, da ne bi imel kdo kužne bolezni. Da bi preprečili vsako širjenje boljševiških nazornih idej, se je odredilo, naj se vsak dan poučuje moštvo po duhovnih in zato določenih častnikih o narodnih potrebah, o potrebi sloge, reda in dela, priporočilo se je častnikom, naj drže železno disciplino, toda s trpini naj ravnajo blago in pravično. Naj pazljivo vplivajo na njihovo dušo, da ne bi žalili njihov verski ali plemenski čut, kar bi moglo zmanjšati vseobčo navdušenost, ki nas je takrat navdajala. Opasne elemente, ki so sposobni destruktivno delovati med ljudmi, smo odstranili v posebno barako. Da se vpliva in pomiri trpinčeno in po težkih mukah razburjeno vojaštvo, je izšel tudi sledeči tiskan poziv:

Bratje Jugoslovani!

Prišel je čas našega edinstva in svobode!

Jugoslavija se je porodila — mlada in mogočna.

In mi, bratje, slavimo danes ta praznik našega naroda in naša srca nam utripajo kakor srebrn zvon v svečanem času!

Bratje Jugoslovani!

Naš narod je vstal!

Stoletja smo ječali pod tujimi gospodarji, prezrti in preganjani, ločeni eden od drugega, sužnji pri svojem ognjišču, sluge na lastni zemlji.

Znojili smo se za tujo velikost, mučili se za tujo korist!

A sedaj se je vse to spremenilo!

Kjerkoli se glasi naša mila govorica, kjerkoli živi Srb, Hrvat in Slovenec, vlada danes ponos in radost; vsaka prsa so se oddahnili in dihaajo čisti zrak svobode.

Bratje Slovenci, Hrvatje in Srbi!

Sedaj smo svoji in ujedineni! In nobena sila nas ne bo razdružila! Naša kri se ni zastonj prelivala, naše muke niso bile zastonj. Ves jugoslovanski narod slavi svoje vstajenje.

V tem svečanem času je dobil naš narod svojega voditelja in gospodarja, vrednega naše velike in mukotrpne preteklosti in poroka jasne bodočnosti, sivega kralja *Petra Karagjorgjevića*, kateremu stoji ob strani njegov sin, ponosni sokol *Aleksander*.

V trpljenju in nesreči nista nikoli zapustila svojega naroda.

Kralj Peter sedemdesetletni starček, je sam šel v bojno črto, da bodri srbske borce. On in njegov sin sta izkusila s svojo vojsko vse gorje pregnanstva in vso nesrečo krute vojne.

In nikoli se nista uklonila, nikoli nista odnehala!

Danes pa polaga sveta in močna volja ujedinenega jugoslovanskega naroda na njih vredno čelo skupno krono Slovencev, Hrvatov in Srbov. Dostojnejšega čela pač ne bi mogla najti!

Onadva bosta varovala našo mejo in čuvala naše pravice, sejala bosta med naše ljudstvo ljubezen in blagostanje in se žrtvovala za našo svobodo, za našo mogočnost.

Modro bosta vodila domovino k blagostanju in skrbela, da bo vladal med nami red, pravica in zakon. Zato nas veže nanje dolžnost vdanosti in vernosti.

Prisecimo torej, bratje, prisecimo pri vsem, kar nam je najsvetejše, pri krvi in imenu, da bomo vedno verni in neuklonjeno udani našemu sivemu kralju Petru in njegovemu sinu, sokolu Aleksandru!

Prisecimo, da jim bomo stali ob strani v sreči in nesreči, branili jih bomo pred vsemi neprilikami, jim pomagali pri njih delu za domovino. Pripravljeni bomo vsaki čas in

pri vsaki priliki žrtvovati življenje za njih in za veliko ujediničenje jugoslovanske domovine.

Za vojaško poverjenišтво SHS na Dunaju:
Stefanović Emil.

Ko so bili ljudje prehranjeni, očiščeni, poučeni in zapri-seženi, smo jih organizirali po 1000 za transport in jih poslali obskrbljene z legitimacijami in potno prehrano v dobro zakurjenih vagonih v domovino. Taki transporti so odhajati vsak teden dva- do štirikrat, in delo je šlo gladko in hitro izpod rok.

Bolniki.

V dunajskih bolnišnicah je ležalo dosti bolnikov jugo-slovanske narodnosti. Dali smo vse popisati in dnevno so te reveže obiskovali naši duhovni in naš zdravnik, da jim v njihovem materinem jeziku lajšajo bolečine. Dirigirali smo tudi iz ostale Avstrije na Dunaj naše bolnike s po-močjo bivšega avstrijskega sanitetnega šefa, ki nam je šel tudi pri petih sanitetnih transportih jako na roko. S solzami v očeh so se reveži zahvaljevali, da pridejo čimpreje v oskrbo domače grude. Zavest, da sem pomogel tistemu, ki si sam ni mogel pomagati, je bila zame največje odli-kovanje.

Prehrana.

Prehrana je v začetku funkcionirala izborno. Dobivali smo živež iz bivših avstrijskih vojaških skladišč v oni zmedi, ne da bi kdo vprašal, za koga in ali imamo tudi pravico. Ali ko je prišel čez dva meseca nemško-avstrijski državni tajnik vsej stvari na sled, je prepovedal izdajati naprej živež. Tudi sedaj nam še ni šlo pičlo, ker smo imeli najmanj za 14 dni živeža v rezervi. V prvem trenutku sem bil malo potr in sem odšel k državnemu tajniku. Razložil sem mu, da me pravzaprav veseli, da je ustavil hrano za domov se vračajoče ujetnike, ker mi je odvzel s tem silno težavno delo, dasi stoji v preliminar ni pogodbi, da mora

ona država vzdrževati domov se vračajoče, preko katere potujejo; kot odgovor na njegovo naredbo pa sem prisiljen razpustiti zbirališče, kjer se nahaja vedno več tisoč ujetnikov, da si sami poiščejo hrane na Dunaju z orožjem. Ta trik je pomagal. Ker se je bal, da ne nastane še večji nered na Dunaju, je po daljšem pogajanju in praznem obetanju od moje strani, preklical svojo naredbo. Obenem sem poslal jugosl. stotnika Vukovića v Zagreb k Narodnem veču, da pripelje 15 vagonov živeža s pismeno pretnjo, da razpustimo zbirališče, če naša vlada ne pomaga. Tudi tukaj je pomagalo. Kmalu se je vrnil stotnik z denarjem in živežem. Tako smo bili dobro obskrbljeni.

Dobrovoljni prinosi.

Da smo si v začetku mogli pomagati, sem odredil, da se od premožnih potnikov, ki žele potovati z našim transportom, zbirajo dobrovoljni prinosi za naše vojaštvo, ki je prihajalo boso in raztrgano. Dokler nismo dobili denarja iz Zagreba, smo s temi prinosi plačevali častnike in vojake, ki so bili stalno nastavljeni in krili druge administrativne stroške.

Izvidni oddelek.

Kmalu je začel delovati izvidni oddelek. Nabral je na podlagi dokumenta Deutschösterreichisches Staatsamt für Aeusseres (St. A. Z. 389) 20 vagonov iz Belgrada pokradenih in na Dunaj odnešenih stvari (muzej, arhivi itd.). Pokojni Stevo Engelhardt, ki je načeloval temu oddelku, je bil pravi strokovnjak v tem poslu. Kasneje se z mojim naslednikom generalom Marinovićem ni razumel in je postal samostojen šef direkcije plena na Dunaju in bil podrejen direktno Belgradu. Škoda zanj, ki bi še mnogo koristil našemu narodu, da ni postal žrtev hudobnih intrig!

Srbski ujetniki v Nemčiji.

V Češki in Galiciji smo postavili dve ekspozituri, organizirani v manjšem obsegu po našem vzorcu, ki so prav

dobro delovale. Imeli pa smo veliko skrbi še s 25.000 Srbjanci. Dan za dnevom so pribežali Srbjanci iz nemških ujetniških taborov in popisovali strahote in muke, ki so jih pretrpeli naši Srbjanci, naša kři. Stopil sem v pogajanja z nemškim poslanikom in vojaškim zastopnikom, ali naletel sem le na hladno diplomatsko vljudnost, spojeno z nešteto: »Če vi povrnete naše zarobljenike, ki so v Srbiji, smo tudi mi pripravljeni«; »Če vi, če vi«... ni bilo konca. Zaman sem se skliceval na točke v preliminarne miru, zaman sem pretil, da se pritožim v Parizu, gospodje so bili le vljudni in nedovzetni za moje zahteve. Prosil sem torej šefa angleške misije Bethela, s katerim sem živel v jako dobrih odnošajih, naj pomaga; obetal mi je dosti, ali storiti ni mogel ničesar. Slučaj pa je hotel, da sem imel tudi tukaj srečo.

Na poti iz Budimpešte se je oglasila antantna misija. Pri njej je bil tudi kapetan Schellens Rihard, pomočnik šefa amerikske misije, generala Harrisa. Povabil sem jih k sebi na kosilo, po jedi so si ogledali našo organizacijo in zbirališče in niso mogli dovolj prehvaliti discipline, ki je vladala v naših vrstah. Pridržal sem jih tudi na večerji in jim razložil velike skrbi, ki jih imamo zaradi 25.000 Srbjancev, ki so še v Nemčiji; prosil sem Schellensa, naj bi se zavzel pri nemški vladi, da puste ujetnike domov. Hladen in miren je bil v začetku Amerikanec, končno pa mi je obljubil, da poizkusi vse, da ustreže moji želji. Takoj drugi dan sem odredil, naj se pripravi salonski voz, ki naj odpelje antantno misijo v Nemčijo, na Dunaj pa pripelje 25.000 srbjanskih trpečih bratov. Odredil sem tudi, da se ustanove na mojo odgovornost tri naše ekspoziture, ki bi bile podrejene šefu amerikske misije v Berlinu generalu Harriesu. Naši častniki in moštvo se je obenem odpeljalo z antantno misijo v Berlin. O vsej akciji sem obvestil Narodno veče in belgrajsko vlado. Razume se — odgovora nisem dobil. Čez tri dni me je klical Berlin na telefon. Bil je ameriksni general Harries: »Jaz sem slišal že o vaši energiji, g. S., in me veseli, da ste se obrnili name; tudi je

bilo prav, da ste vaše častnike poslali, katere sem že razposlal v večje tabore tolažit vaše ljudi: Jaz storim vse, da se vaši ljudje skoro povrnejo.« (Prestavljeno po steno-gramu.) V istem smislu mi je poslal tudi 19. I. 1919 pismo. Zahvalil sem se mu najiskrenejše v vsej diplomatski formi in bil sem vesel, da nam pade še ta težka briga s srca.

In res v 14 dnevih so že potovali v dobro zakurjenih vagonih silni transporti iz Nemčije proti Dunaju. Nepopisno je bilo moje zadoščenje, ko sem pozdravil osvobojene brate na dunajskem kolodvoru.

Narodno veče v Zagrebu.

Z Zagrebom smo imeli vedno križe in težave. Vse korake, ki sem jih storil, vsi moji izveščaji so bili bob v steno. Dobil nisem niti odobrenja niti nobenih direktiv. Težak je bil moj položaj. Namesto moralne podpore so se razpletle v Zagrebu pri Narodnem veču grde intrige. Delo 70.000 ljudi, ki sem jih rešil iz robstva, to vse ni bilo nič, interes stvari je bil postranski, v glavo jim le to ni šlo, da bi bil 28 letni S. poverjenik. Očitati so mi, da sem grob; priznam, da s hofrati in generalštablerji nisem delal tistih ceremonij, ki so jih bili vajeni pod Avstrijo, bil sem kratek in služben, ustregel sem pa vsakemu, če sem le mogel, zato pa sem bil s trpinom, ki si ne zna pomagati, prijazen in prijateljski. Seveda to je napaka! Višji častniki, ki so v začetku še vedno čakali, da se povrne Habsburžan Karel, so pač napenjali vse sile, da bi zasedli moje mesto. Čutil sem ostro sapo, ki je pihala iz Jugoslavije iz tedanjega kaosa in nereda, proti meni. Tuje misije: amerikanska, angleška, romunska, češka, vsi so se čudili, kako je bilo mogoče ustvariti pri splošnem neredu tako precizen aparat, da zmore tako ogromno delo. Le lastni bratje, lastna vlada tega priznala ni. To je pač greh, dedni greh nas Slovanov, da uničuje nevoščljivost in ljubosumnost vse dobre akcije. Vsi uradniki, častniki in vojaki so se trudili, da olajšajo trpljenje

tistemu, ki je v tej vojski največ pretrpel. Ko so pa prišli ti trpini v Jugoslavijo, jih ni vprašal nihče, ali so lačni, ali so žejni, ali so zdravi. Pustili so ležati narod naše krvi, tisti narod, ki ga drugače proslavljajo v svojih govorih in vzdigujejo v nebesa, kakor živino po kolodvorih, tisti, ki so ga s fanfarami in pijačo pod staro Avstrijo pošiljali v svetovno klavnico. Velik del mojega truda, da utrdim v navadnemu človeku zaupanje v novo državo, so uničili. Slišale pa so se po jugoslovanskih kolodvorih težke kletve, prokleta Jugoslavija, ko nam nihče ne pove, kaj naj začnemo, ko nam nihče ne da nejestine piti. Tukaj se je porodil naš boljševizem, tukaj je vzknila zelena internacionala Radićeva. Kdor pozna psiho mase in poendinca, mu bo to jasno. Mobiliziralo se je štirikrat, a domobiliziralo ničesar. Nihče ni hotel poslušati, vse je hotelo komandirati; vsak pisar je vodil državne posle, vse se je igralo poverjenike in narodno večje. Svojega vojaštva niso imeli, a posluževali so se brez vsake pravne podlage srbjanskih ujetnikov. Niso pa poklicali brate Srbjance, ki so se borili za našo svobodo, temveč so se igrali med sabo državo in lovili korita. Narod pa je bil od dne do dne bolj demoraliziran. Da so Italijani to priliko izkoristili, je jasno.

Veliki čas ni našel v naši Jugoslaviji velikega moža, ki bi znal urediti notranje razmere.

Pod temi vtisi sem napisal na poverjenika za narodno obrano dr. Drinkoviča izveščaj, katerega zaključujem sledeče: »Gospodine Povereniče, osvjedočen sam, da radite isto kao i ja samo za našu svetu stvar. Bacite dakle ove ljudi, koji su za jednu dekoraciju pustili ubiti hiljadu ljudi, koji su se dočepali svojih mjesta pomoću metresa visokih častnika, čija je duša otrovana samoljubjem, bacite ove ljudi, koji bi prodali svoj narod za svoju korist, bez smilovanja napolje! Neka izčeznu sa površine naše lijepe domovine! Učinite to i bit će Vam domovina zahvalna.«

Moj izveščaj je v Zagrebu zbudil precejšno razburjenje, vendar me je dr. Drinković zagovarjal. Posebno

je bil proti meni član Narodnega veća dr. Bu., ki je predlagal, da se odpošlje na Dunaj višji oficir, ki naj me aretira. Proti meni je bil tudi glavni urednik »Slovenca«, ki ga prosim, da mi odkrito pove, zakaj. Tako me je izvestil naš konzularni agent dr. Defranceschi in obenem Zagreb opozoril, da naša pisarna marljivo deluje in da imam okoli tisoč oboroženih, dobro discipliniranih ljudi.

Kontrolna komisija.

Na podlagi razgovora s konzularnim agentom sem zahteval od Narodnega veća, da naj se odpošlje takoj komisija, ki naj pregleda naše delovanje.

Poslana sta bila šef intendance polkovnik Kalivoda, da pregleda kaso in magacine, in podpolkovnik Ulmanky, bivši prijatelj, v Beogradu dobro poznane, Rhemenove nečakinje Micike Spetzlerjeve in častnik dvorne pisarne Karla I., kasneje jugoslovanski podpolkovnik v narodni obrambi v Zagrebu, da pregleda moje delovanje.

Pokazal sem jima knjige, kaso, živežno skladišče in ju vpeljal v podrobnosti svoje pisarne. 33 dni je uradoval podpolkovnik Ulmanky; vsakega častnika, vsakega ordonanca je klical k sebi v sobo na spoved, da bi kaj napačnega zvedel o meni. Polkovniku Kalivodi se je zdela vsa stvar le preveč umazana. Odpeljal se je v Zagreb in pustil pismen izveščaj, da je našel blagajno in skladišče v popolnem redu, in opozarjal le na male formalne pogoške. Podpolkovnik pa je napenjal dalje vse moči in je celo vpraševal pri nemških oblastih, ali vedo kaj proti meni. Imel sem tako priliko študirati pravega avstrijskega generalštablerja. Po 33 dnevih je prišel k meni v pisarno in mi rekel, da smo sicer dosti naredili, da vlada tudi red, ali da živim z uradniki in častniki preveč familijarno in da sem še premlad za to mesto.

Malo sem se nasmehnil in mu rekel: »Pravilno, gospod Ulmanky, vi bi bili sigurno boljši na mojem mestu!« Mojo sumnjo je kasneje, ko sem prišel v Beograd, potrdil razgovor s kraljevim adjutantom, polkovnikom Trifunovićem.

Napad v »Obzorju«.

Konec preiskave pa je bil, da me je »Obzor« v istem smislu napadel. Reagirati na napad, ki je izšel iz nevoščljivosti do mojega dekreta, ne pa do dela in do par starih srajc, kar je bilo celo moje premoženje, sem smatral za neumestno. Saj je vendar jasno govorilo delo 70.000 ljudi in 20 vagonov srbskega narodnega premoženja!

Napad v »Slovencu«.

Eno časopisje nas je hvalilo, drugo napadalo. Tako je pač vedno z ljudmi, ki imajo eksponirana mesta. Tudi ljubljanski »Slovenec« me je v svoji neinformiranosti napadel in malo grdo osumničil, kam gre tisti denar, ki se zbira v obliki dobrovoljnih prinosov za revne Jugoslovane...

Akadska menza na Dunaju.

31. januarja so bili pri meni odposlanci dunajskega slovenskega dijaštva in me naprosili, naj ustanovim menzo, ker so jih Nemci vrgli iz svoje ven in preti opasnost, da obole od gladi. Razložil sem jim, da je to zadeva konzularnega agenta in ne moja. Tožili so mi, da so bili že večkrat pri njem, ali da on ne more ničesar storiti. Odločil sem se jim pomagati, ako ustanove kulturno nepolitično akademsko društvo, ki naj bi zbliževalo vsa tri plemena in skrbelo za kulturni napredek dijaštva; odločil sem se k temu koraku, dasi sem vedel, da ne ravnam popolnoma pravilno po vojaških predpisih. Ali zame je veljal tu višji predpis, fizična in duševna eksistenca dijaštva, ki tvori zaklad vsakega naroda. Za to sem prevzel vso odgovornost nase in ustanovil v treh dneh menzo za sto do tristo dijakov v našem zbirališču Kundrathstrasse.

Vzel sem iz vojaškega skladišča hrano in zanjo položil 20.000 K od dobrovoljnih prinosov in še 4 K od vsakega dijaka za dnevno kosilo in večerjo. Tako vojaški erar ni imel nobene izgube. Z izborna hrano je prenehal

tudi boljševizem, ki se je takrat oprijemal praznih želodcev našega dijaštva. Vse je bilo zadovoljno in slavilo našo državo. Obvestil sem naknadno o tem koraku vojnega ministra Rašica in ministra prosvete Davidovića. Moj korak sta provizorično odobrila in poslala v smislu E. P. broj 32.405 26./2. 1919 Beograd, novih osem vagonov živil za vojake in tudi dijake.

Minister Davidović je obljubil delegatu dr. Kajfežu, da bo zadevo v ministrskem svetu v dogovoru z vojnim ministrom in ministrom financ v smislu mojega predloga stalno uredil. To pa je pozneje padec vlade preprečil, in naslednik general Marinović je menzo v smislu naredbe br. 10, 8./3. 1919, razpustil.

Šele na odločni protest, ko sem mu pokazal provizorni odlok ministra Rašića, je sicer podaljšal njeno življenje, je pa isto čez mesec dni zopet razpustil.

Kasneje je bilo dijaštvo prepuščeno samemu sebi; dogodile so se nepravilnosti, ki so jih zakrivali nekateri verižniško razpoloženi elementi med dijaštvom, in na podlagi tega je vlada vsak izvoz in podporo ustavila. Med dunajskim dijaštvom, ki je bilo poslej izročeno zopet gladu, je pa začel kliti boljševizem. Akademiki, ki so bili v dobi dobre menze navdušeni nacionalisti, so prehajali v boljševike. In ravno na Dunaju, kakor sem dobro informiran, se je udaril temeljni kamen jugoslovenski komunistični organizaciji.

Akadska menza v Beogradu.

Ostalo je še 20.000 K od dobrovoljnih prinosov. Te sem predal gospej ministrskega predsednika Protića s prošnjo, da ustanovi v Beogradu dijaško menzo. Energična in zelo razumna je bila ta ženica, edina, ki sem jo srečal v življenju in Jugoslavija je izgubila z njeno smrtjo veliko dobrotnico in zaščitnico trpečih. Ko sem bil službeno v Beogradu, je prišla pome, da grem ž njo na sejo beograjskega dobrotvornega društva. Seznanila me je s predsednikom, patri-

jarhom Dimitrijem in zagovarjala z neverjetno energijo, da se takoj in brez odlašanja ustanovi dijaška menza. »Kao što je ustanovio gospodin Emil ono v Beču.« Po njenem energičnem nastopu se je tudi takoj njen predlog sprejel, in kmalu je začela delovati akademska menza v Beogradu.

Ali je sedaj »Slovincu« jasno, kam je šel tisti denar, ki sem ga dal zbirati? Natiho povem »Slovincu«, da mi je industrijalec Ve. ponujal težak denar, ako mu pomagam dobiti 40 vagonov za nakupljeno robo. To bi me bilo veljalo samo eno besedo pri ravnateljstvu južne železnice, vendar — dvema gospodarjema se ne da služiti!...

Dve soprogi ministrov.

Nekega dne se je javil na poslaništvu sekretar gospe ministra Y. Prosil je, da bi se peljala gospa ministrova s transportom. Rekel sem mu, naj se obrne na šefa oddelka za legitimacije, kjer se vse uredi. Ali vsiljivi Nemec je zahteval cel vagon za gospo, češ da vozi s seboj tudi stvari, ki jih je na Dunaju nakupila. Odslovil sem ga, da dobi gospa ministrova separaten kupe, v ostalem naj se obrne na referenta za legitimacije.

Drugi dan pa je prišel zopet in mi razložil, da gospa ministrova želi, naj bi preložil transport, ki sem ga določil na soboto, na ponedeljek, češ da gospa ministrova še ni kupila vsega. Odgovoril sem mu, da je nemogoče puščati 1000 za transport že pripravljenih ljudi čakati pozimi dva dni dalje radi tega. Odšel je užaljen. Posledica pa je bila, da se me je iz kroga gospe ministrove potem ostro kritiziralo. Pač Bog pomagaj!

Sličen slučaj, vendar v popolnoma drugi luči se je dogodil že prej.

Soproga gospoda ministrskega predsednika Protića, ki je potovala kmalu po razpadu iz Karlovih Varov v Beograd, se oglasila pri direktorju pisarniškega oddelka, majorju D., naj ji da legitimacijo. Zaradi velikega posla pa je pozabil

me obvestiti, da interveniram telefonsko pri železniškem ravnateljstvu, naj se rezervira kupe v vlaku, ki potuje čez Budimpešto v Beograd.

Tako je morala stara dama s svojo hčerko, sedeč na prtljagi na hodniku vagona, potovati v domovino, kar je bilo za staro ženico vsekakor zelo naporno.

Ko sem bil kasneje v Beogradu, sem se pri njej oprostil zaradi pregreške, ki jo je storil major nehote. Ona pa mi je skromno odgovorila: »Znam, da ste imali onda silnog posla, g. Emil, sa jasnimi našimi vojnicima, koji su se napatili godine i godine u ratu i kasneje još u robstvu!«

V teh besedah je dovolj jasno izražena njena skromna in plemenita duša.

Rhemen guverner Srbije in njegova nečakinja.

7. avgusta so se javili general baron Rhemen in dve dami, od katerih je bila mlajša v beograjskih krogih zaradi simpatije do tujih klavirjev dobro znana Rhemenova nečakinja, Micika Spetzler, ki je bila pravzaprav za časa avstrijske okupacije pravi guverner v Srbiji.

Tisti general Rhemen, ki je bil v Srbiji gospodar nad življenjem in smrtjo Srbina, ki je s svojimi naredbami bičal sina srbske grude, je sedel zdaj pred menoj zbit in potrt; kakor stara bolna ženica je prosil, naj mu pomagam rešiti pohištvo, ki so mu ga zaplenili v Zagrebu.

Čutil sem v sebi zadovoljstvo, da se poigram s tem tiranom srbske krvi. Po daljšem pripovedovanju, v katero se je neprestano vtikal jezični guverner, Micika: »Onkel, du weisst es ja nicht... ich werde dem Bevollmächtigten erzählen«... Jezik jej je tekel kakor nabrušen. Neprestano se je sklicevala na svoje prijatelje in tudi na jugoslovanskega častnika pri Narodnem veču v Zagrebu, Kvaternika in Ulmanskega.

Poslušal sem nemo vso povest do konca. Nato sem jih odslovil, rekoč svojemu pomočniku: »Prosim, napišite protokol z gospodom generalom in z gospodično!«

Monsignor dr. Evgen Lampe.

Par dni po razpadu se je oglasil tudi monsignor dr. Evgen Lampe, da bi potoval v Jugoslavijo s transportom. Rekel sem mu jako prijazno, da lahko potuje, ali da mora preje priseči kakor vsi, ki potujejo v Jugoslavijo.

Poklical sem majorja, ki je ponavadi zaprisegal, da pred mojimi očmi izvrši tudi to operacijo. Dr. Lampe je vzdignil prste in govoril za majorjem:

»Zaklinjam se nebom in zemljom, očevim imenom in majčinom dušom, krvlju prolivenom in krvlju naše dece, da ču očuvati neslomljivo veru nepokolebivo odanost kralju svih Jugoslovena, Petru Karadžordževiću in njegovom sinu Aleksandru. Tako mi Bog pomagao! Amin. Čitao i razumio.«

Podpisal je in težke znojne kaplje so padale temu nekdanjemu diktatorju Slovenije pod habsburško vlado...

Prisega.

Na to prisego je prisegla cela vrsta bivših avstrijskih generalov, sedaj Jugoslovanov; med drugimi tudi v stari Avstriji poznani Čičerić, Sertić, Raković, Zertan i. t. d.

Zaprisego s temi bivšimi kapacitetami sem dal izvršiti pred svojimi očmi in ko je prišla beseda Petra Karadžordževića in njegovega sina Aleksandra, se je pač mnogim stresel glas. Užival sem, ko sem gledal trepetati te lakajske duše, ki so gnale na stotisoč naših ljudi v smrt proti lastnim bratom. Prisega in njihove podpise pa hranim še danes . . .

Jugoslovanska stotnija ob pogrebu.

V dobi, ko sem bil poverjenik, je umrl v bolnici Pavliček, pomočnik poveljnika polka, v katerem sem služil kot rezervni častnik, moj prijatelj in brat znanega primorskega narodnega borca dr. Pavlička. Bil je aktiven častnik in v duši dober Jugoslovan. Priredili smo mu svečan pogreb z

jugoslovansko častno stotnijo pod zapovedništvom srbijanskega kapitana.

Dragocenosti iz našega dvora.

Slučajno smo zvedeli, da se nahajajo v bivšem zunanjem ministrstvu z našega dvora ukradene dragocenosti. Po daljšem poizvedovanju in s premetenim manevriranjem z mastjo, ki je bila takrat na Dunaju večje vrednosti kot čisto zlato, se nam je posrečilo dognati resničnost vesti. S previdnimi mahinacijami smo dosegli, da se nas je s strani državnega tajništva pozvalo, naj naša pisarna prevzame tri zaboje, ki so bili za časa okupacije odnešeni iz Beograda. Prepričan sem: Ko bi Švaba vedel, kaj se nahaja v tistih lesenih umazanih zabojih, bi se nehote v njemu zbudil čut ljubezni do dragocenih stvari!

Ko sem dal zaboje v prisotnosti treh častnikov odpreti, da naredimo protokol o vsebini, so se nam zasvetile naproti dekoracije, katere sem le na sliki videl nositi kralja Petra: Drago kamenje, zlate in srebrne posode i. t. d., last družine Karadžordževićev.

Srca so se nam smejala, da smo iztrgali nazaj, kar je grabežljivi Švaba odnesel iz Beograda. Odredil sem takoj deputacijo, da pelje stvari v Beograd in jih odda na dvoru. K deputaciji mi je na mojo prošnjo dodelil šef angleške misije, Bethel, tudi kapitana Fitz Williamsa.

Dne 5./I. mi je pisal profesor Begović, da so stvari oddali na dvoru v avdijenci. Njegovo Visočanstvo regent Aleksander se najlepše zahvaljuje za naše delo na Dunaju in za povrnjene dragocenosti. Na njegovo pomoč lahko v vsakem oziru vedno računamo. Veliko veselje je bilo med častniki, vojaki in uradniki, češ da le znajo ceniti naše požrtvovalno delo in trud.

Proslava rojstnega dne kralja Petra na Dunaju.

Da se učvrsti vera v naše kraljestvo, sem odredil na ta dan pravoslavno, katoliško in muslimansko službo božjo in opoldne skupno kosilo.

Ko sem prišel ob eni v zbirališče, je bilo že vse vojaštvo, častniki, uradniki in njihove soproge, zbrano v velikanski baraki, svečano opremljeni in pripravljeni za kosilo. Častniki s soprogi so bili na sredini za pogrnjeno mizo, vojaštvo pa okoli pri nepogrnjenih mizah. Po pozdravu sem takoj odredil, da se častniki pomešajo med navadne vojake in izkoristijo priliko, da spoznajo dušo naroda in obratno; prava disciplina ne temelji samo na strahu pred kaznijo, temveč na obojestranski ljubezni. Sam sem zavzel mesto med našimi sokoli in razvila se je neprisiljena zabava. Med jedjo sem napil našemu trojedinemu narodu in njegovemu očetu kralju Petru in njegovemu sinu Aleksandru. Videl si od navdušenja ganjeno vojaštvo; Srb, Slovenec, Hrvat, častnik in vojak so se objemali in poljubovali vzklikajoč: »Na mnoga leta našemu skupnemu očetu kralju Petru in njegovemu sinu Alesandru!«

Zunaj pa je korakala nemška straža, katero mi je dal na razpolago nemško-avstrijski državni tajnik za vojno, dr. Mayer, da čuva naše živežno skladišče skupno z mojimi ljudmi. Tamburaši so zaigrali himno kralja Petra v tisti prestolici, ki je še pred kratkim vihtela bič po naših suženjskih hrbtih...

Madžarski prestol.

Ko sem potoval prvič v Beograd, sem se sestal s svojim nekdanjim tovarišem, ki je služil pod bivšo Avstrijo pri istem regimentu, kakor jaz, z Madžarom ing. Francem Takacsem. Pripovedoval mi je, da Madžari splošno z vlado Karla niso zadovoljni in da obstoji tudi stranka, ki hoče princa Pavla Karadžordževića za kralja. Razlagal mi je, kako bi bila to imenitna poteza, če bi se odpravilo tem potom sovraštvo med madžarskim in jugoslovanskim narodom itd. Njegovemu pripovedovanju nisem pripisoval velike važnosti. Kasneje za časa boljševiške vlade na Madžarskem, pa je prišel na Dunaj k meni bivši glavni urednik »Pesti Hírlapa«, Lazar Laszlo, ki je plediral v istem smislu

in pripeljal tudi par drugih poznanih madžarskih politikov. Vso zadevo sem javil v Beograd.

V vodo vržene milijarde!

Veliko in finančialno važno za našo državo je bilo vprašanje likvidacije bivšega avstrijskega premoženja. Njega del je pripadal nam, ker tudi mi smo plačevali davek v bivšo avstrijsko blagajno.

Takoj v začetku sva s konzularnim agentom dr. De-franceschijem poslala vprašanje na Narodno veče, ali se naj udeležimo likvidacije ali ne, ker raznašajo vse iz bivše Avstrije nastale države avstrijsko premoženje in postavljajo svoje likvidacijske komisije.

Po našem urgiranju je prišel telegram poverjenika dr. Drinkovića, da se ne likvidira pozitiva, ker ne bomo plačevali bivšega avstrijskega vojnega dolga.

To mnenje sta zastopala Pribičević in dr. Pavlič, podpredsednika Narodnega večja. Ker sem pa telegram vzel z veliko rezervo, češ mogoče pa se le še premislijo, sem dal delati naprej zapisek vseh onih jugoslovanskih častnikov, ki so poznali bivša avstrijska vojaška skladišča, depoje, tovarne, različna ministrstva i. t. d. za slučaj, da bi prišlo do likvidacije. Tako bi imeli komisijo takoj sestavljeno s strokovnjaki; poslal sem na poverjenika dr. Drinkovića in na Narodno veče tudi obširno poročilo, v katerem sem izrazil pomisleke proti njihovemu razumevanju mednarodnega prava v tej zadevi. Ali bo morala plačati naša država del avstrijskega vojnega dolga, o tem odloči mirovna konferenca v Parizu in ne Zagreb; ako torej že nočemo direktno likvidirati, moramo vsaj postaviti kontrolno likvidacijsko komisijo, ki naj vodi v evidenci bivši avstrijski imetek in čuva nad njim, da ga druge države ne razneso, kar se je v tistem kaosu tudi dogajalo. V slučaju, da Pariz odloči, da moramo plačati del vojnega dolga, bomo imeli tudi svoj delež prihranjen. To bi bil način, ki bi stvar za nas zava-

roval in bi ne bil storjen noben pravni prejudic, ker bi vsi zaključki naše likvidacijske komisije šli samo ad referendum naši vladi.

Na to poročilo sem dobil šefe čez mesec in 14 dni vsled pomanjkljive adrese »Stefanović Wien« sledeči odgovor: »Br. 1357/1918 vsi vaši dosadašnji ukrepi i predlozi se odobravaju, nalaže se Vama, da postavite svugdje, gdje se nalazi kakav skupni imetak, sigurne i pouzdane ljudi naše narodnosti, da ovaj imetak čuvaju i vode evidenciju. Podpisan dr. Winterhalter, zamjenik poverjenika.

Kje vzeti denar za ta veliki aparat? Gospodje so si gotovo predstavljali stvar zelo lahko. Na podlagi imenika sem sklical takoj sejo strokovnjakov. Po dolgem posvetovanju smo sestavili načrt dela in določili načelnike poedinih oddelkov; za šefa vse likvidacije, ki je štela do 160 naših častnikov, ne računajoč pomožno osebje, pa sem odredil bivšega avstrijskega, sedaj v SHS-vojsko sprejetega generala Uzelca, gospoda, ki je dobro poznal razmere v bivših ministrstvih. Podaljšal sem mu njegov dopust in o tem obvestil Narodno veće. Načrt cele organizacije in proračun stroškov za njeno vzdrževanje sem poslal s kurirjem, kapetanom Vukovićem, v Zagreb, da pride s pismeno zapovedjo nazaj, ker se je že itak izgubilo dovolj časa in ž njim tudi težkih milijonov. Stotnik se je vrnil čez dva dni ali brez odobrenja, češ, da so mu rekli, da pride na Dunaj specialna komisija, da stvar »preštudira«.

Čakal sem dolgo in urgiral, šele ko sem pisal že omenjeno pismo dr. Drinkoviću, je po dolgem času, ko je bila nad polovica že raznešena, prišla komisija, ki je imela nalogo ne samo pregledati moje račune, temveč tudi študirati to vprašanje.

Vendar brez uspeha! Tako je Narodno veće v Zagrebu poskrbelo, da so padle težke milijarde žuljev trpečega naroda v vodo, ker nam je mirovna konferenca odredila, da ima tudi naša država prevzeti del dolga bivše Avstrije na sebe. Sedaj naj javnost sama sodi, kdo je kriv, da smo zgubili milijarde ljudskega premoženja in da nam od

Avstro-Ogrske, kateri smo plačevali skozi stoletja ogromne milijarde davka, da si je osnovala v svojih centralah velikanske zavode, državne tovarne, muzeje, zbirke itd. itd. ni ostalo nič drugega — kot dolgovi.

Narod! Tudi tvoje zvonove, tvoje najdražje, katere so ti vzeli za časa stare Avstrije, ki so bili nakupičeni na velikem polju pri Dunaju, bi lahko dobili za isto ceno nazaj, kakor so bili odvzeti. Ali ti ljudje niso znali, preobloženi z malenkostmi, s katerimi so se ukvarjali, izkoristiti ugodne prilike. Te državniške potence niso imele časa, da bi uredile to za našo državo življenskovážno vprašanje.

Zahtevam od vseh poslancev, ako oni zastopajo v resnici dobrobit celokupnega naroda države SHS, da poiščejo krivce, ki so zakrivali to neodgovorno dejanje in jih tudi kaznujejo, v nasprotnem slučaju naj se postavi mene v preiskavo!

O stvari bi imel povedati dovolj po ljubljanskem Narodnem veču, ki je zastopalo sicer pravilno stališče v tem vprašanju, a na žalost se ni smatralo kot kompetentno, imenovani šef civilne likvidacijske komisije dr. Ploj in dr. Žibert, dr. Hinterlechner, dr. Prijatelj, major Štefak, dr. Ivanič i. t. d. i. t. d.

Intriga.

Nekaj dni po razpadu me je naprosil univerzitetni profesor R., naj pridem zvečer v hotel »Pošto«. Tam so se običajno sestajali dunajski Jugoslovani. Dejal je, da ima nekaj važnega sporočiti. Zvečer mi je vpričo gospoda dr. R. in dr. Ng. izrazil svoje začudenje, kako je mogoče, da imam v svoji pisarni profesor Begoviča, ki je bil preje velik avstrijakant in je pisal celo pesmi v slavo Habsburžanov. Vprašal sem druga dva gospoda, je li to mogoče in potrdila sta.

Drugi dan sem Begoviča odpustil iz službe. Prišel je k meni in me vprašal, kakšni so vzroki njegovega odpusta iz službe. Opozoril sem ga, da ni običajno razlagati v vo-

jaški pisarni podrejenecem odredbe, ki so že izdane. Ali da mu lahko povem, da ne bi mislil, da se mu je zgodila krivica, kaj je povedal univ. profesor R. Bil je ogorčen in zahteval, naj uvedem proti njemu preiskavo. To sem storil. Temeljita preiskava, katere rezultate sem predložil svojemu častniškemu zboru v presojo, pa je pokazala, da je mož popolnoma nedolžen. Pesem, v kateri opeva Slovansko Jadransko morje, zaključuje z nedolžnim apelom na Karola I., a jo je pisal kot vojak prisiljen na višjo zapoved. Videl sem, da sem mu storil krivico, ker sem slepo verjel in opravičil sem se ter ga sprejel nazaj v pisarno, kjer se je izkazal kot izboren delavec za narodno stvar. Tako se človek ne zanašaj niti na ljudi, ki nosijo še tako visok titel!

Konzularna agentura SHS na Dunaju.

Moje razmerje s konzularnim agentom, dr. Defranceschijem je bilo najbolje. Ljubil sem tega gospoda, ki sem ga poznal že kot otrok, vendar v njem nisem mogel najti moralne zaslonbe, ker ni imel one energije, ki bi jo moral imeti, kdor je hotel v tistih zmedah zavzemati tako mesto. Bil je velik poštenjak, ljubil je svojo domovino s čistim srcem, a bil je v stvareh, kjer bi moral pokazati rigorozno odločnost, premehak in popustljiv. V vsaki dobro organizirani pisarni ima vsak organ posebne funkcije, katere so natančno določene in omejene. Gre predvsem za to, da se obvaruje specializacija in kompetenca. Te edine zagotavljajo vsaki pisarni normalen in logičen razvoj. V njegovo pisarno pa so se vrinili uradniki iz bivših avstrijskih ministrstev, se lovili za korita in delali na lastno pest. Imel je torej večer križ ž njimi. Da ni mogel dvigniti ugleda naše države na tisto višino, kot bi to hotel storiti, je pri takih prilikah razumljivo.

Po razpadu sem se seznanil s poverjenikom za likvidiranje bosenskega imetka, bivšim avstrijskim dvornim svetnikom dr. Cerovičem. V njem sem mislil, da sem našel

sposobnega, energičnega in poštenega moža za ta posel. Toda zmotil sem se temeljito. Energičen in sposoben je bil resnično ali v bistvu je ostal pravi »Hofrat«. Storil sem torej veliko napako, ker sem mu pomagal, da je postal zastopnik poslanika in kasneje generalni konzul naše države.

Ker je dr. Defranceschi postajal vedno nervoznejši in je prenaporno delo že škodovalo njegovemu zdravju, sem šel k njemu, mu razložil, da je v njegovem lastnem interesu in v interesu stvari, če se dela odkriža in predloži dr. Cero-vića kot svojega naslednika, saj vsled večnih razburjanj, ki jih ni vaje, gotovo resno zbolijo. On je vendar znamenit zdravnik, ki na svojem polju še lahko mnogo koristi svojemu narodu. Odgovoril mi je: »Prepričan sem, da me imate radi in da pošteno mislite!« in podpisal je brzojavko, da želi odstopiti. Kasneje, ko sem ga srečal v Ljubljani zopet zdravega in zadovoljnega, mi je rekel, da mi je hvalen, da sem ga pripravil k temu koraku.

Šef italijanske misije, general Segre.

Moje delo se je bližalo koncu. Italijanski general Segre je dobival na Dunaju vedno večji vpliv pri nemško-avstrijskih državnih tajništvi. To sem čutil na vsak korak. Zato sem sklenil predlagati vladi, naj pošlje srbskega generala, ki naj bi diplomatskim putem uničil ali vsaj paraleliziral vpliv Italijanov. Načrt bi se dal lahko izvesti, ker je naša država z Nemško-Avstrijo v tistem času sklepala kompenzacijsko trgovsko pogodbo za 200 milijonov kron živežnih namernic. S pogodbo, s katero je bila Nemška Avstrija rešena pogina od glada, bi se dalo s pomočjo dunajskega časopisja, katerega bi se dalo na lep način pridobiti za nas, ko je bila že dana podlaga, izborno delovati, ne samo proti Italijanom, temveč tudi pripravljati teren za koroški plebiscit. Na žalost, kar so znali Italijani doseči s par vagoni oranž, tega naša vlada ni dosegla z dvesto milijoni živeža...

V Beogradu.

Dne 4. februarja 1919 sem dobil poziv vojnega ministra, naj pridem čimpreje v Beograd na referat. Prišel sem v prestolico naše novo ujedinjene države, katero mi je bil pokojni oče v počitnicah, ko sem bil še v 4. gimnaziji, razkazal. Spominjam se natančno, ko sva prišla pred kraljevi dvor, mi je rekel: »Vidiš sinko, tukaj je naša bodočnost.«

Revež pa svojih sanj ni videl več uresničenih.

V vojnem ministrstvu sem spoznal najpreje šefa generalnega-stožernega odelenja in adjutanta kralja, polkovnika Trifunovića.

Silen vtisk je napravil name. Srbin, kakor ga morejo poroditi samo vile rojenice, pravi potomec kraljevića Marka! Razložil sem mu, da je neobhodno potrebno, da se pošlje srbski general na Dunaj da paralizira italijanski vpliv, ker gre moje delo že h koncu. Po daljšem govoru me je prosil, naj pridem drugi dan, da referiram osebno gospodu ministru Rašiću. Seznanil me je z načelniki, med drugimi tudi s polkovnikom, ministrovim pomočnikom, Jovanovićem, možem, globoko naobraženim, domačim in preprostim ali z elegantnimi kretnjami rimskega patricija.

Velika razlika med temi srbjanskimi častniki, možmi iz naroda in bivšimi avstrijskimi generalsteblerji, ki so bili bolj nališpane domišljave gospodične, kakor vojaki.

Drugi dan me je sprejel minister Rašić, starček z blagim in prikupljivim licem. Bil je očetovsko prijazen z menoj. Potožil sem mu svoje križe in težave. Poslušal me je dolgo in odslovil, ker je moral na ministrsko sejo z besedami: »Tako, moj sinko, samo napred ovako poštenim putem za našu otačbinu!« Naročil mi je, naj se obrnem v zadevi generala do ministrskega predsednika Protića in ministra za notranje zadeve Pribičevića.

Drugi dan sem bil sprejet od gospoda Pribičevića. V začetku je imel proti mojemu predlogu pomisleke, češ da živimo z Nemško Avstrijo v neprijateljstvu; vendar je končno, ko sem mu razložil položaj na Dunaju in povdarial,

da stoje Italijani v istem razmerju z Nemško Avstrijo, kakor mi, pa imajo tudi svojega generala Segreja, pristal in rekel, da se pogovore o tem predlogu na ministrski seji.

Ker so se nahajale iz Beograda za časa okupacije odnešene stvari velikanske vrednosti, razun v Nemški Avstriji, katere smo že spravili domov, tudi še v Nemčiji in Madžarski, sem predložil ministru pisмено organizacijo, ki bi obstojala s par uradnikov, ki naj bi imeli nalogo zbirati potom časopisja podatke odnešenih stvari in oseb zapovedništev itd., ki so to storili. Gospod Pribičević je bil navdušen za moj predlog, ali je tudi ostalo samo pri navdušenju. Ko sem prišel čez mesec dni zopet v Beograd, se v zadevi ni nič storilo.

Takoj nato sem bil sprejet od ministrskega predsednika Stojana Protića. Že dosti sem slišal o tem gospodu.

Ujetniki, s katerimi sem prišel v dotiko, so mi ga popisovali kot človeka in pol: »Naš Stojan uzme financiju v ruke, i eto para! Naš Stojan uzme vojsku u ruke pa eto discipline! Naš Stojan uzme policiju u ruke, pa eto reda!«

Tako je pripovedoval narod; a tudi inteligenca ga je visoko čislala s pristavkom: »samo je tvrd i ne popusti«.

Bil sem v resnici radoveden, kakšen je ta gospod. Sedel je med kupi aktov in knjig in napravil name v prvem momentu vtis učenjaka. Ko sem se mu predstavil, me je pogledal z neverjetno živimi očmi in mi prijazno in prav po domače rekel: »Daklem, vi ste gospodin S. iz Beća, o kojem sam već puno čuo!« Razgovarjal se je z menoj dalje časa in zanimal se je za vse podrobnosti na Dunaju, za poedine državne tajnike. Poznal je vse novejšje znamenitejše knjige, ki so izšle na Dunaju. V službenih poslih pa je bil kratek in jednat in ni imel tiste pogreške, ki sem jih opazil pri drugih, ki so si meli svoje roke s prijaznim nasmehom in zaključevali pogovore z besedami: »bomo že naredili«. Vsaka beseda, ki jo je g. Protić rekel, je bila kakor pribita. Takoj je poklical svojega načelnika in odredil. Tako sem bil kmalu gotov. Kar se tiče generala, pa je rekel, da

mora o tem predlogu sklepati ministrska sednica. Gospod Stojan Protić je napravil utis močne državniške individualnosti.

Drugi dan sem bil zopet pri ministru Rašiću, ki mi je povedal, da je ministrska sedmica odobrila moj predlog in da pride general na Dunaj.

Tako sem opravil svoje službene posle. Med drugim sem tudi dosegel, da se dá dunajskim jugoslovanskim dijakom po naredbi ministra vojne in mornarice tretjina paketov v vrednosti 200.000 K. Paketi so bili poslani iz antantnih držav za srbijanske ujetnike in sem jih dal pravočasno odnesti iz taborišča. »Sigmundsherberge« na Dunaj, ko so bili Srbijanci že odšli v domovino.

V smislu naredbe Pov. F. D. O. br. 18.389 se je moja pisarna potrdila in bila podrejena direktno ministru vojne.

Zopet na Dunaju.

Ko sem se vrnil na Dunaj, smo pošiljali transporte le vsaki teden ali na 14 dni. Odredil sem, naj odpotujejo vsi častniki, razun 11, k svojim zapovedništvom, sam pa sem začel študirati zapisnike, ki smo jih delali z ujetniki vračajočimi se iz Rusije. Na podlagi aktov iz X. Kriegsgefangenen - Abteilung bivšega vojnega ministra in poročil, ki sem jih dobil od Rdečega križa, sem sestavil v posvetovanju s svojimi častniki obširen načrt, kako spraviti ujetnike naše narodnosti iz Rusije zopet v domovino. Ta načrt in ekspozice proti boljševizmu, ki ga je prinesel »Slovenski Narod«, sem poslal v Beograd.

General Marinović prevzame pisarno.

Ker je general Segre dobival vedno večji upliv pri nemško-avstrijski vladi, sem se peljal ponovno v Beograd, da pride naš general čimprej na Dunaj. V Beogradu je bil že imenovan za Dunaj bivši minister vojne general Marinović. Gospod Marinović je bil mrk človek in le redkokdaj je spre-

govoril. Pravi vojak in poštenjak od pete do glave. Ni pa bil ona diplomatska jegulja, kakršen je bil Segré. Prevzel je torej mojo pisarno in se mi za delo in trud pismeno zahvalil.

Dunajsko zastopstvo SHS.

Medtem sem bil imenovan od zunanjega ministra za člana zastopstva SHS.

Naloga našega zastopstva na Dunaju je bila reprezentirati našo državo in povzdigniti njen ugled v mednarodnem in narodno gospodarskem smislu, delati na to, da bi nemško-avstrijska javnost tudi zvedela, da je edino naša država tista, ki jo lahko obvaruje od pogina in gladu. V resnici pa je bila cela organizacija tega urada jako klavrna, reševala so se le deloma policijska vprašanja t. j. potni listi itd., za razna trgovska, diplomatsko industrijsko-obrtna, kmetijska vprašanja pa se ni imelo smisla.

Sedemkrat se je menjalo mesto poslanika naše države na Dunaju. Nastane vprašanje, zakaj, ko to uničuje vpliv države? Taktika, intriga, strankarstvo, špekulacija, nered, karijera poedinca so bile glavno delo in cilj in razume se ne v skupno korist. Zato moramo zapisati v svoji politiki proti Nemški Avstriji velikanski minus.

Provizoričen naslednik dr. Defranceschija je postal dr. Cerović, dokler ni bil imenovan poslanikom Josip Pogačnik in dr. Cerović njegovim namestnikom. Po izročitvi svoje pisarne sem bil imenovan po zunanjem ministrstvu za člana našega poslaništva na Dunaju.

Ugled naše države pa se ni mogel dvigniti.

Dr. Cerović, generalni konzul naše države, bivši avstrijski hofrat, je bil tisti zli duh, ki je rovaril proti vsaki zdravi misli, samo ne proti svoji osebi. Naj navedem samo enega od neštetihi slučajev, ki pa je dovolj jasen! Da bi vjel poslanika Pogačnika, ki je bil poštenjak, ali brez izrazitega »jaza«, mu je nastavil sledečo past: Poslal je k njemu svojega dobrega prijatelja, zastopnika neke dunajske tovarne Flandraka, naj mu da legitimacijo, da se Flandrak

popelje v Semering, pod pretvezo, da je to poslaniški avtomobil. Privatnim avtomobilom je bilo namreč vsled pomanjkanja bencina prepovedana vožnja izven mesta. G. poslanik Pogačnik ga je zavrnil na dr. Cerovića, češ, ako je on njegov prijatelj, naj mu on izstavi legitimacijo. Medtem je dr. Cerović dvakrat telefoniral Pogačniku, da je Flandrak poverljiv človek in naj mirne duše ustreže prošnji. Za to »pogreško«, na katero je dr. Cerović Pogačnika sam napeljal, pa ga je kasneje denunciral pri zunanjem ministrstvu.

Pripravljen sem, navesti še več sličnih slučajev z dokazi.

Svoje mnenje sem Ceroviću odločno povedal. Ker ni pomagalo, sem napisal 16. novembra 1919 pismo na ministrskega predsednika Davidovića, v katerem mu popisujem razmere v poslaništvu, intrige namestnika Cerovića proti Pogačniku in zaključujem dobesedno tako-le:

»Ja sa ljudima, koji u svoju korist i za svoju slavu rade, neću da radim, jer kod toga trpi interes države. Ja ovakve ljude mrzim, jer moj princip jest raditi samo za stvar i opet za stvar! Stoga mi je čast moliti, da me se i ako nemam nikakvih sredstava niti sam, a niti od kuće, smjesta otpusti ili da se stane ovim nezdravim prilikama, koje tjeraju našu lijepu državu u propast, na put.«

Kot odgovor je bil sledeči telegram: Pov. 67.9028; Emil Stefanović prestaje biti činovnik i platenik od prvog decembra ove godine.

Podpis: Davidović.

Epilog.

Koristolovstvo, špekulacija, intriga in ljudje, katerim so načela in programi samo ogrinjalo, pod katerim se skrivajo, v resnici pa so krvوسي na hrbtu našega naroda, to je bila rak-rana ne samo pri dunajskem poslaništvu, temveč tudi v naši državi. Najslabša načela in programi v odkritih in iskrenih dušah niso tako škodljivi, kakor kupčija z ideali.

Da je pa naša poverjeniška pisarna na Dunaju dovršila ogromno delo, rešila 70.000 ljudi gotove propasti in 20 vagonov iz Beograda odnešenih stvari itd. se ima zahvaliti samo čistim in poštenim rokam tistih, ki so v bratski ljubezni delovali za skupno stvar.

---

* Pikantne nečednosti, ki so se dogajale za kulisami nekaterih vodilnih osebnosti nisem priobčil, ker smatram to za demagoštvo, ki ni v interesu reda. Vendar ako me prisilijo, bodem storil tudi to!

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY
540 EAST 57TH STREET
CHICAGO, ILL. 60637
U.S. DEPARTMENT OF AGRICULTURE
WASHINGTON, D.C. 20250